

המוצא חמץ בביתו ביו"ט והמשהה חמץ ודעתו לבערו

א. האם כופין עליו כלי אם עדיין לא ביטל חמצו קודם החג

איתא בפסחים (דף ו.) אמר רב יהודה אמר רב המוצא חמץ בביתו ביו"ט כופה עליו את הכלי. ופרש"י שם (ד"ה כופה עליו את הכלי) וז"ל, דהא לא חזי לטלטולי ואפוקי ומיהו בב"י ובב"י לא עבר דהא בטליה בליביה מאתמול וכו' אלא משום שלא ישכח ויאכלנו, עכ"ל. משמע דס"ל לרש"י דכיון דכבר ביטל חמצו להכי סגי בכפיית כלי כדי שלא יבא לאכלו, אבל אם לא בטלו, היה עובר בב"י וב"י ולא הוה סגי בכפיית כלי, והיה צריך לבערו.¹

אמנם התוס' בכתובות (ז. ד"ה מתוך שהותרה לצורך) כתבו דהכא בסוגיין מיירי אף כשלא בטלו מאתמול, ואפ"ה קי"ל דכופה עליו כלי. דעי' שם דס"ל להתוס' דאע"ג דמדין מתוך שרינן הבערה היכא דהויא לצורך, ומצות תשביתו הויא צורך, מ"מ לא שרינן ליה לשורפו מכיון שיש איסור טלטול. ובתוך דבריהם כתבו וז"ל אבל אין לומר דאיירי כשביטלו, דמ"מ מדרבנן מצוה לשורפו והוי צורך היום, דבמצוה דרבנן נמי שרינן היכא דאיכא למימר מתוך עכ"ל. ומבואר מדבריהם שאע"פ שיעבור על איסור ב"י וב"י, מ"מ אינו רשאי לבערו.

וכמו"כ כתב הרמב"ם (הל' חו"מ פ"ג ה"ח) וז"ל אם לא בטל קודם שש ומצא חמץ וכו' הרי זה עבר על לא יראה ולא ימצא וכו' וחייב לבערו בכל עת שימצאנו. ואם מצאו ביו"ט כופה עליו כלי עד לערב ומבערו עכ"ל. מבואר דס"ל להרמב"ם דבסוגיין איירי כשלא בטלו ואפ"ה אין היתר לבערו ע"י מתוך, וכמש"כ התוס' הנ"ל, וכך ביאר המ"מ. והא דלא שרינן הבערה משום מתוך, ביאר הכס"מ דאין הכרח לומר דמצוה חשיבא צורך היום, דהא חזינן דשריפת קדשים דהויא מצות עשה אינה דוחה יו"ט, וה"ה דביעור חמץ אינו דוחה יו"ט. א"נ דבעינן "הנאה השוה לכל נפש פי' לכל גוף אדם והכא ליכא". ולפי דברי הכס"מ, יוצא דהרמב"ם למד כהתוס' אך לאו מטעמם. דלפי התוס' שריפת חמץ חשיבא לצורך

¹ ויש לעיין בדעת רש"י אם בכה"ג מותר לשרפו או דילמא דוקא להשליכו לים או לכלבים.

אלא שאין להתירו במקום איסור טלטול דרבנן, אבל לפי הרמב"ם (ע"פ הכס"מ), אין שריפת חמץ חשיבא צורך כדי להתירו מדין מתוך.²

ב. ביאור השיטות דס"ל דכופה עליו כלי היינו כשכבר בטלו דוקא

אולם מצינו הרבה מן הראשונים (תוס' ר' פרץ, ר"ן, הגה"מ) דס"ל דסוגיין מיירי דוקא בשכבר בטלו, וכשיטת רש"י הנ"ל. ועי' בתוס' ר' פרץ שהקשה דאמאי כופה עליו כלי, נשרפיה, דהא לעיל (דף ה:) מוכח דלמ"ד דאמרינן מתוך, מותר לשרוף חמץ ביו"ט. ותירץ ר' פרץ, דהתם איירי כשלא בטלו, וקאי עלה בב"י ובי"ו ולכן הוי לצורך קצת. משא"כ הכא דמיירי כשכבר בטלו, ולכן הוי שלא לצורך כלל ואסור לשרפו ביו"ט. ומ"מ כופין עליו כלי משום חשש דילמא אתי למיכלה. נמצא דס"ל לר' פרץ דאם מצא חמץ בביתו ולא בטלו קודם יו"ט, מותר לבערו ביו"ט דהוי לצורך קצת במה שהוא ניצל מאיסור ב"י ובי"ו ע"י ביעורו. וכן כתבו התוס' בדף ה: (ד"ה לא אמרינן מתוך), ודלא כתוס' בכתובות הנ"ל.

ולכאורה יש להקשות על שיטת ר' פרץ, דעי' תוס' (כט: ד"ה רב אשי, בסוף) וז"ל ומכאן מוכיח ר"י שהמשהה חמץ בפסח ודעתו לבערו אינו עובר באותה שהייה דאי אמרת עובר אכתי אמאי מעל לר' יוסי הא מיד כשיפדה אותו הוא שלו ומודה ר' יוסי דשלך אי אתה רואה אלא ודאי לא עבר וטעמא משום דלא יראה ניתק לעשה ולכן אינו עובר כשמבערו לבסוף עכ"ל. וגם ר' פרץ כתב כעין זה (שם כט:), וז"ל וקשה דהיכי מצי ישראל לקנותו, הא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא. וי"ל כיון דמחזר עליו לבערו הרי הוא כמבוער ומשום הכי אין עובר עליו עכ"ל. ולפי דברי ר' פרץ, דאם דעתו לבער חמצו אינו עובר בב"י כשמבערו לבסוף, א"כ אפילו אם לא ביטל חמצו קודם הפסח, אין להתיר ביעור חמץ ביו"ט, כיון דסוכ"ס אינו עובר בב"י בשהייתו והויא שלא לצורך, וכמש"כ ר' פרץ עצמו בדף ו., ולכאורה דבריו סתרו אהדדי (שו"ר שכבר הקשה כן השאג"א (סי' פ"א) בדעת התוס' ומסיק דע"כ התוס' בדף ה: לא ס"ל כדעת הר"י בדף כט:.. אולם כמובן א"א לומר כן בדעת ר' פרץ עצמו).

² ועי"ש בכס"מ שהקשה לדעת התוס' היכי שרינן לעבור על איסור תורה משום איסור דרבנן. ות"י דצ"ל דרבנן עשו חיזוק לדבריהם. א"נ י"ל דלעבור על איסור טלטול צריך קום ועשה ולעבור על ב"י הוי שוא"ת, ורצונו היה לבערו אלא שחכמים אסרוהו, ובכה"ג אינו עובר עליו דלא אמרה תורה ב"י ובי"ו אלא כשברשותו היה לבערו ואינו מבערו אבל אם הוא אנוס לא.

והנראה לומר בזה, דעי' היטב בדברי התוס' בדף כט: הנ"ל וז"ל ומכאן מוכיח ר"י שהמשהה חמץ בפסח ודעתו לבערו אינו עובר באותה שהייה... וטעמא משום דלא יראה ניתק לעשה ולכך אינו עובר כשמבערו לבסוף עכ"ל. ר"ל, דמותר להשהות חמץ בביתו ובלבד שיהיה דעתו לבערו, וע"י ביעור לבסוף יכול לנתק הלאו. דלדעת הר"י, כשמקיים מצות תשביתו, הוי תיקון למפרע לשהיית החמץ. ואולי יש לומר דבאמת "דעתו לבערו" לאו דוקא, ואפילו אם לא היה בדעתו לבערו כלל אלא שנמלך אח"כ והחליט לבערו אפ"ה אינו עובר, כיון דמ"מ קיים מצות תשביתו לבסוף.

אולם לענ"ד ר' פרץ ס"ל דלא סגי בהא שדעתו לבערו, ולא הויא טעמא משום דניתק לעשה, ולדעתו אין שום היתר להשהות חמץ בביתו בפסח. דהא ר' פרץ לא הביא טעם דהוי ניתק לעשה כלל. ועוד, דהמעין בדבריו יראה דהוא לא כתב דאם דעתו לבערו אינו עובר, אלא ד"כיון דמחזור עליו לבערו הרי הוא כמבוער". ונראה כוונתו דבאמת אין שום היתר להשהות חמץ, אלא דכיון שהוא עסוק בביעור חמץ ממש, חשבינן ליה כמבוער,³ ולא משום דניתק לעשה הוא. ומש"כ ר' פרץ בדף כט: שיש אפשרות לפדות חמץ מהקדש בפסח, היינו רק כשהוא מחזור עליו לבערו ממש, וכמש"כ בהדיא דאיירי כשרוצה להסיקו תחת תבשילו. והשתא אם כנים הם דברינו אז ניחא דעת ר' פרץ בדף ו. דאם אינו מחזור עליו לבערו, הרי הוא יעבור בב"י וב"י. נמצא דהא דמצילו מב"י וב"י הוא ביעור החמץ ולכן חשיב כצורך לענין דינא דמתוך.⁴

(ועי' בשאג"א הנ"ל שהקשה כמה קושיות על שיטת הר"י. ולדברינו אינו קשה לר' פרץ דכוונת ר' פרץ אינה כדעת הר"י).

ג. שיטת רש"י במשהה חמץ ודעתו לבערו

ונחזור לבאר שיטת רש"י הנ"ל בסוגיין, דמשמע לדעתו דאם לא בטלו מקודם לא סגי בכפיית כלי. הרי דשיטת רש"י היא דלא כדעת הר"י בדף כט: שהמשהה חמץ ודעתו לבערו אינו עובר בב"י. וצ"ע, דכבר הוכיח הר"ש משאנץ

³ דאילו היה בכחו לבערו מן העולם ברגע א', היה עושה כן, אלא שצריך לקחת את החמץ ולשורפו ושהייה זו חשיבא כאונס.

⁴ שו"ר שכדברינו בדעת ר' פרץ כתבו המקור חיים (בפתיחה לסי' תלא סע' ה') והחזו"א (סוף סי' קט"ז) לתרץ הסתירה בתוס'. והנלענ"ד כתבתי, שהדברים מדויקים בלשון ר' פרץ ולא בתוס'.

(כט: ד"ה רב אשי אמר כו') דרש"י ס"ל דהמשהה חמץ ודעתו לבערו אינו עובר ע"פ רש"י בדף יב: ד"ה שלא בשעת ביעורו וז"ל וטורח זה למה אם אין לו עצים ימתין עד שעת ביעורו ויבערנו בכל דבר עכ"ל. ומוכח דס"ל לרש"י דמותר להשהות חמץ אחר חצות, ולכאורה משום דדעתו לבערו. ואין לומר דבדף יב: מותר להשהות כיון דאין איסור ב"י אלא מליל פסח ואילך, דהרי שיטת רש"י היא (דף ד. ד"ה בין לר"מ בין לר"י) דעוברין בב"י בער"פ מחצות ואילך. וא"כ, נמצא דדברי רש"י סותרין זא"ז אם מותר להשהות חמץ ע"מ לבערו אם לאו.

ושמעתי לבאר בשם הגאון רבי נחום פרצוביץ זצ"ל,⁵ דעי' בהשגות הראב"ד (בדפי הרי"ף דף ג.) בביאור שיטת ר' שמעון דאין איסור הנאה ואיסור אכילה קודם הפסח וז"ל מ"מ איסור בל יראה ובל ימצא יש בו מכח העשה שנאמר בו תשביתו עכ"ל. ומשמע דס"ל להראב"ד דיש ב' סוגים של ב"י וב"י. חד, כפשוטו, דבחג הפסח יש איסור ב"י וב"י והוי לאו ככל שאר לאוין שבתורה. ושני, בער"פ אחר חצות יש איסור ב"י וב"י שאינו בא מכח עצמו, אלא רק "מכח העשה שנאמר בו תשביתו". ולכן אפשר לומר דבתוך החג ודאי אסור להשהות חמץ בביתו אפילו אם דעתו לבערו. משא"כ בער"פ אחר חצות דאם מחזר עליו לבערו הרי הוא מקיים מצות תשביתו וממילא אינו עובר בב"י וב"י בשהייה זו.

והשתא אפשר ליישב דברי רש"י. בדף יב: איירי דוקא בער"פ אחר חצות, והתם האיסור דב"י הוי תוצאה מהעשה דתשביתו, ולכן ס"ל לרש"י דאין איסור בשהייה זו, הואיל ודעתו לבערו וכנ"ל בדברי הראב"ד. אבל בדף ו. דאיירי בתוך החג, ס"ל לרש"י דאם ישנהו ברשותו יעבור בב"י.

ויש להעיר, בדף ו: (ד"ה ודעתו עליה) כתב רש"י וז"ל חשובה היא בעיניו וחס עליה לשורפה ומשהה אפילו רגע נמצא עובר בב"י ובב"י עכ"ל. והיה אפשר להקשות דלכאורה הכא מיירי בין בער"פ בין בתוך החג. וכבר ביארנו דס"ל לרש"י דבער"פ אינו עובר בב"י ובב"י אם דעתו לבערו, וא"כ אמאי כתב רש"י "נמצא עובר בב"י ובב"י". אולם י"ל דלכן דק רש"י בלישניה דאיירי דוקא בכגון שחשובה היא בעיניו "וחס עליה לשורפה", דהיינו שאין דעתו לבערו. וא"כ, אפילו בער"פ עובר בב"י ובב"י כיון דהוא אינו עסוק במצות תשביתו.

ועי' בדף ד: אמר אביי, תרי קראי כתיבי כתיב 'שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם' וכתביב 'אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם', הא כיצד וכו'.

⁵ כן העירוני ידידי הבח' יוסף וויינברגר נ"י והבח' יעקב דנישבסקי נ"י.

ובביאור קושיית הגמ' כתב רש"י וז"ל שבעת ימים לא ימצא בבתיכם, אפילו שעה אחת בתוך השבעת ימים, וכתיב אך ביום הראשון תשביתו, הרי שהה בו שעה אחת. ועי' בתוס' ר' פרץ שהקשה לפירוש רש"י, וז"ל וקשה, דאם כן כיון שמחזור עליו לבערו הרי הוא כמבוער. ותדע דהכי הוא, דאם לא כן אפילו אם תימצי לומר דמיירי בארבעה עשר הוה קשה, דמסתמא רחמנא לא צוה עשה דתשביתו כל זמן שהוא מותר, אלא לאחר האיסור ציוה השבתה, וכשמבערו אי אפשר שלא ישאנו שעה אחת, אלא ודאי כיון שמחזור עליו לבערו הרי הוא כמבוער עכ"ל.

אולם, לפי מה שביארנו בדעת רש"י נחא, דמודה רש"י דבער"פ אינו עובר בשחיית חמץ אם מחזור עליו לבערו. אבל מליל פסח ואילך, דאיסור ב"י הוא מכח עצמו ולא מכח תשביתו, אינו שייך שום היתר וע"כ פרש"י דקראי קשיין אהדדי.

ד. מח' המג"א והשל"ה בענין זה

עי' במג"א סימן תמו (סעיף ב) שהביא דעת השל"ה דס"ל שאם מצא חמץ בביתו ביו"ט צריך לומר לעכו"ם לסלק החמץ מן הבית וז"ל דאתי עשה דרבנן דתשביתו ודחי לא תעשה דרבנן דאמירה לעכו"ם. אע"ג דגבי שופר לא שרינן אמירה לעכו"ם, שאני התם דבעידנא דמיעקר לאו לא מקיים עשה עכ"ל. והקשה המג"א, דהכא נמי אינו מקיים מצות עשה דתשביתו עד שיבערנו מן העולם, וא"כ גם הכא לאו בעידנא היא. ועוד, דלפי דברי השל"ה, לישתרי אפילו ע"י ישראל, דטלטול מוקצה אינו אלא איסור דרבנן. ולבסוף המג"א פסק למעשה דכופין עליו כלי וכדברי השו"ע ואפילו אם לא בטלו, ומשום דקיי"ל כדברי הר"י (תוס' כט: ד"ה רב אשי) שהמשהה חמץ ודעתו לבערו אינו עובר וכו'.

ושמעתי מהג"ר צבי בערקאוויץ שליט"א יישוב לדברי השל"ה. דעי' בהשגות הרמב"ן על ספר המצוות להרמב"ם (שרש א') בתוך דבריו וז"ל או שמטלטל המטה מחמה לצל בשבת או שאמר לגוי ועשה עכ"ל. ויש לעיין, אמאי הוסיף הרמב"ן "ועשה", הרי אסרו חכמים לומר לנכרי לעשות המלאכה מ"מ. ולכאורה משמע דס"ל להרמב"ן דאין אדם עובר על איסור אמירה לנכרי אא"כ הלך הנכרי ועשה המלאכה, ואין היהודי עובר על איסור אמירה לנכרי בשעת האמירה. ועפ"ז אפשר ליישב דברי השל"ה, דבאמת האיסור של אמירה לנכרי חל בשעה שהנכרי עושה המלאכה, ונמצא דאיסור מלאכה וקיום מצות עשה דתשביתו באין כאחד, ושפיר כתב השל"ה דאתיא מצוה דרבנן ודחיא איסור דרבנן.